

"AÇIK MÜESSESELER"

YAZAN: Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ

Günümüz ceza hukukunun tamamen yeni ufuklara yöneldiği; "Ceza" ile ulaşılmak istenen gayenin KANT'ın savunduğu üzere, bizzat kötülüğü vurmak değil fakat suçluyu ıslâh olduğu artık bir vakiadır. Geçen asrın son yıllarında takip edilen "infaz sistemi" ile günümüz "infaz sistemi" nin isimden başka bir benzerliği olmadığı muhakkaktır. Profesör Cuche'un (1) nüktedan bir ifade ile dediği gibi, eskiden bir suçlunun yargılanması "malın üstün körü tetkikle kontrolünden sonra otomatik olarak tatbik edilen cari bir fiat"a tekabül etmekteydi. O devrin yargıcı, günahın ücreti olarak mülâhaza edilen cezayı tatbik etmeden evvel suçu teşkil eden unsurların mevcudiyetini ve failin hüviyetini tesbitle yetiniyordu...

Mücerret fiile değil, bu fiili işleyen kimsenin şahsiyetinin ışığı altında aydınlanan fiile ceza tertip edilmeğe başlandığı gündenberi lüzumundan fazla sert, ve terbiyevî gayeler gütmeyen cezalar yavaş yavaş kanunlardan silinmeğe başlamış; bunların yerini değişik şahsiyetlere faydalı bir şekilde tatbik edilecek cezalar almış; yargılama usulü, bu usulle tatbik edilen metodlar değişmiş; yargıçlık görev ve fonksiyonu başka bir anlam kazanmış; bir kelime ile cezaların şahsileştirilmesi için lüzumlu değişiklikler Ceza ve Usul Kanunlarında yer almıştır.

Doktrinden kanunlara geçen "şahsileştirme" evvelâ "teşriî şahsileştirme" halinde belirmiş; bunu "kazaî şahsileştirme" takip etmiştir. Fakat malûmdur ki, hastalığın teşhisi sıhhatin, bozulan dengenin yerine getirilmesi için zarurî ise de, yeter değildir. Aynı zamanda hastaya tatbik edilecek tedavinin faydalı ve usulüne uygun bir şekilde, elverişli vasıtalarla icrası icabetmektedir. Sosyal vasfını kaybederek suç işlemiş olan insanın da "hastalığı" teşhis edildikten sonra kendisini tekrar cemiyete iade edecek tedbirin (cezanın) tatbiki elverişli müesseselerin mevcudiyetini zarurî kılmaktadır. Bu da cezanın "idarî şahsileştirilmesi" ile mümkündür. Ancak bu sayededir ki, ceza kendisinden beklenen şifabahş tesiri gösterecektir.

(1) Traité de science et de législation pénitentiaire, Paris, 1905. s. 24.

Biraz evvel cezanın şeriri islâh yolunda tatbik edilecek bir tedbir olduğunu söyledik. Bu doktrin, bugün, ceza hukuku kitaplarından yeni bazı ceza kanunlarına da sarahaten geçmiş bulunmaktadır. İsviçre Ceza Kanununun 37. ci maddesi hapis cezalarının "mahkûm üstünde terbiye edici bir tesirde bulunması" ve "kendisini serbest hayata dönüşü hazırlaması" lâzım geldiğini açıkca ifade etmektedir. Keza İtalyan Anayasasının 27. ci maddesinde cezanın, suçlununki kadar topluluğun da menfaati icabı, cemiyet hayatına tekrar girmesini sağlama gayesiyle suçlunun reedükasyonuna yönelmesi lâzım geldiği belirtilmektedir. Bu duruma göre infaz müesseselerinin ceza tatbikindeki rolü aşikârdır. Ve son yarım asır içinde infaz ilminde şahit olunan değişiklikler, kaydolunan ilerlemeler meselenin ne kadar acil ve aktüel olduğunu meydana koymuştur.

Bir asır kadar evvel "islâhî mektep" in (école pénitentiaire) giriştiği hareketle süksesini sağlıyan "hücrede tecrit" doğm'u muvaffakiyetsizliği üzerine bilâhare terkedilmiş ve yerini müterakki sisteme bırakmıştı. Mutlak tecrit sistemi cemiyetten suçlu olarak aldığı kimşeleri tedavi ettiği zannıyla yıllarca her türlü beşerî münasebetten mahrum bir şekilde hücrenin dört duvarı arasında tuttuktan sonra cemiyete çekingen, ürkek, intibaksız, mariz ruhlu varlıklar olarak tekrar iade ettiğini hayretle gördü. Bu sebepten müterakki sistem büyük bir sevinç ve heyecanla bütün kanunlara hemen giriverdi. Ve son yıllara kadar bu ikincisinin XX. ci yülyılın "tip rejimi" olarak kalacağına inanılmıştı. Fakat bu hareket de fazla sürmedi. Yeni yeni infaz teorileri, yeni tretman metodları ceza hukukunda kendini göstermeğe başladı. Fevkalâde tenevvü gösteren bu metodlar ileri derecede ferdî tretmandan grup terapotğine kadar gitmekte; kilit altında hapisle açık mühitte islâhı bütün modaliteleri ile münferiden yahut kombine bir şekilde tatbik etmektedirler.

Bu yazımızda biz bunlardan yalnız bir tanesini, "açık müesseseleri" mukayeseli bir şekilde incelemek istiyoruz. Sistem evvelâ 1950 Ağustos'unda La Haye'de "XII e Congres pénal et pénitentiaire international"; sonra 1950 Aralık'ında Cenevre'de "Groupe régional consultatif européen des Nations Unies" ve nihayet 1955 de gene Cenevre'de "Premier Congres des Nations Unies en matiere de prévention du crime et de traitement des délinquants" tarafından ele alınıp etraflı bir şekilde tetkik edilmiştir. İlk iki toplantıda cereyan eden münakaşalar sonunda sistemin karakteristikleri tesbit edilip, muvaffak olabilmesi için alınması lâzım gelen tedbirler konusunda temennilerde bulunul-

muştur. İncelemelerimizde son kongreye sunulan millî raporlardan geniş bir şekilde istifade ettik. (2)

"Açık müessese" tâbiri panoptik yahut benzerleri gibi duvar, demir parmaklık, çevre duvarı v.s. firara karşı maddî emniyet tedbirleriyle mahfuz yahut nezaret altında bulunan klâsik hapisane (kapalı müessese) mukabil kullanılmaktadır.

La Haye ve Cenevre toplantılarında kabul edilen esaslara göre "açık müesseseler" in ayırıcı vasıfları şu şekilde sıralanmaktadır.

- a) Firara karşı maddî emniyet vasıtalarının yokluğu;
- b) Rıza ile kabul edilen bir disiplin;
- c) Mahkûmda içinde yaşadığı topluluğa karşı sorumluluk hissini (self-responsability) uyandırılması; bu his mahkûmu kendisine verilen hürriyetleri suistimal etmeden kullanmağa yardım ve teşvik edecektir. (La Haye, Mad. 1; Cenevre, Mad. 1).

Bu tarif üzere "açık müesseseler" infaz sisteminde yeni bir mefhum, suçluların tretmanında yeni bir metod olarak ortaya çıkmakta ve bu müesseseleri nezaret altında açık havada çalışma (all'aperto) ve gene nezarete müstenit ziraî kolonilerden ayırmaktadır. Bu sonuncu sistemde mahkûmlar açık müesseselerde olduğu gibi serbestçe açık havada çalışmalarına rağmen ne rıza ile kabul edilmiş bir disiplin ne de mes'uliyet hissini uyandıracak bir düzenleme vardır. Aksine olarak hapisane disiplini gardiyanlar yahut nöbetçiler tarafından sağlanmakta ve iş haricinde mahkûmlar firara karşı tedbirler alınmış kapalı binalarda nezaret altında yaşamaktadırlar. Bu sebepten "açık" ve "kapalı" müesseseler arasında yer alan bu sisteme "yarı açık müesseseler" adı verilmektedir. Mahkûmlar üzerinde fiilen değilse bile manevî bir nezaretin mevcudiyeti bir tretman metodu olarak "açık" ve "yarı açık" müesseseleri derin bir şekilde birbirinden ayırmaktadır.

İdare bakımından açık müesseseler otonom olabilecekleri gibi bir kapalı müesseseye bağlı da bulunabilirler. (Cenevre, mad. 2). Mühim olan cihet bu son halde her iki tip müessesenin birbirinden uzak bulunması ve her ikisinde yaşayan mahkûmların birbirleri ile kat'iyen temas etmemeleri, hattâ birbirlerini görmemeleridir.

Prensip olarak kısa müddetli hapis cezasına mahkûm olanlar pratik mülâhazalarla cezalarını açık müesseseye değil klâsik tip hapisanelerde çekecekler. Keza unutmamak lâzımdır ki, ceza vasfını tamamen kaybettiği gün genel önleme fonksiyonu felce uğrayacaktır. Saniyen mahkûmlar ancak cezalarının bir kısmını kapalı hapisanelerde çektikten sonra açık müesseselere nakledileceklerdir. Ancak bu sayededir ki, kendileri için iki tip müessese arasında bir mukayese yapmak

(2) Birleşmiş Milletler Yayınları, A/ CONF. 6/C. 2/L. 4.

imkânı doğacak, bu mukayese de açık müessesese sisteminin muvaffakiyetini sağlayacaktır.

Mahkûmlar ne falan yahut filan suçlu kategorisine (hırsızlık, dolandırıcılık, adam öldürme v.s.) mensup olduklarından dolayı ne de cezalarının müddetine (mahkûmiyetin cinsine) göre açık müesseselere gönderilecektir. Seçimde göz önünde tutulan yegâne kıstas bu çeşit tretmanın suçlunun sosyal readaptasyonunu diğer tretman çeşitlerinden daha mükemmel bir şekilde sağlayabilip sağlayamayacağıdır. (Açık rejim İsviçre'de bilhassa iş esasına müstenit islâh evine konacaklar, içiciler, skopat ve akıl hastaları gibi muayyen bir derecede moral hisse sahip olanlara tatbik edilmektedir, BK., Prof. Clerc tarafından hazırlanan rapor, S. 6-7). Seçim, imkân nisbetinde metikop-pisikolojik ve sosyal bir muayeneden sonra ve bu muayeneye müsteniden yapılacaktır. (La Haye, Mad. 5; Cenevre, Mad. 4).

Açık müessesede tretmana intibak edemeyen mahkûmlar, yahut sistemin işleyişine zarar verecek bir şekilde hareket eden veya diğer mahpuslar üzerinde kötü etkileri görülenler kapalı müesseselere sevk edileceklerdir. Bunlar itimat ve şahsi sorumluluk hislerine müstenit bu rejimi arzu ve iradeleri ile kabul etmek kabiliyetini gösteremeyen yahut isteyerek gösteremeyenlerdir (La Haye, Mad. 3, Cenevre, Mad. 5).

La Haye ve Cenevre toplantılarında açık müesseselerin arzuya uygun bir şekilde işleyebilmeleri için aşağıdaki vasıflara sahip olmaları lâzımgeldiği belirtilmiştir:

a) Bu müesseseler imkân nisbetinde şehir dışında kurulacaklardır. Fakat iş merkezlerinde ve şehirlerden uzaklıkları da mutlâk bir tecrit mahiyetini almıyacaktır. Ancak bu sayededir ki personel nakil güçlüklerine maruz kalmadan şehirle irtibatı temin edebilecek; şehirde bulunup mahkûmların yeniden terbiyesine faydalı olabilecek müesseselerde işbirliği yapılabilecektir. Muhitin aynı zamanda sıhhate muzır olmaması da lâzımdır;

b) Tavsiyeye şayan çalışma tarla ve ziraat işleri olmakla beraber, bunların yanında atölye çalışmalarıyla meslekî ve sınaî formasyon da düşünülebilir ve düşünülmelidir de; mütehassıslar tarla çalışmalarının beden ve ruh üzerinde şifabahş ve forme edici bir etkide bulunduğunu hemen hemen müttefikten söylemektedirler.

c) Mahkûmların itimada dayanan bir sistemle terbiyesi müessesese personelinin mahkûmlar üzerindeki şahsi tesirine bağlı olduğundan bu personelin iyi yetiştirilmiş ve kalifiye kimselerden teşekkül etmesi lâzım gelmektedir. Gene aynı sebepten bu müesseselerde fazla sayıda

mahkûm barındırmak zararlı olacaktır. Personelin her mahkûmu şahsen ve hakikî çehresiyle tanınması sistemin başarısı için şarttır;

d) Komşu muhitin müessesenin gaye ve metodları üzerinde aydınlatılması ve binnetice müzahir bir tavır takınması da başarı şartlarının bir diğeridir.

Bu esaslara uygun olarak kurulan açık müesseselerin arzettikleri faydalar yanında bazı mahzurlara da sahip oldukları bir vakiadır. Fakat derhal belirtelimki bu mahzurlar faydalara nispetle bir hiç mesabesinde, ve mahkûmları seçimde isabet göstermek suretiyle önlenmeleri de mümkündür.

Açık müesseselerin ilk mahzuru firara fevkalâde müsait oluşlarıdır. Durum böyle olmakla beraber tecrübeler göstermiştir ki bu müesseselerden vuku bulan firar hâdiseleri nispet itibariyle klâsik hapishanedekilerden çok daha azdır. Bu neticede seçimin büyük rolü olduğu gibi, müessese içinde hâkim bulunan yumuşak atmosferin etkisini de küçümsememek lâzımdır. İkinci bir mahzuru da komşu muhit sakinleriyle kötü münasebetler tesisini kolaylaştıracak ve hattâ bu muhiti telâşa düşürebilecek bir mahiyet arzetmeleridir. Seçimlerdeki titizlikten bihaber olan komşular cemiyet zararına yaşamış olan bu kimseleyle yanyana bulunmaktan endişe duyabilirler. İşte bu yüzdendir ki civar muhiti manen müesseseye yaklaştırmak zarureti belirmektedir. Bu mahzurun da gene iyi bir seçimle ortadan kaldırılması mümkündür.

Açık müessese gerek fizik gerek ruhî bakımdan mahkûmların sıhhatine fevkalâde müsaittir. Açık hava çalışmaları, bedenî faaliyet, nezaretten mütevellit tansiyon yokluğu sıhhi bakımdan mahkûmlar üzerinde şifabahş tesirler icra etmektedir. Maddi gelir kaynaklarının diğer müesseselere nisbetle daha geniş bulunmasına binaen gıdaların daha kaliteli oluşunun da bunda rolü büyüktür.

Bir taraftan personelle mahkûmlar, diğer taraftan bizzat mahkûmlar arasında itimat ve sorumluluk hissine müstenit münasebetler mahpusların sosyal readaptasyonunu kolaylaştırmakta; kendilerini cemiyet hayatı icablarına alıştırmaktadır.

Mahkûmların dış muhitle olan münasebetleri, gezintiler, müsabakalar, ziyaretler tertibi kendilerine cemiyetin bir uvzu oldukları şuurunu aşılama, ve bu şuur onların menfi, zararlı varlıklar haline gelmesini önlemektedir.

Açık müesseseler teşkili fevkalâde ucuz ve devlet için masrafsız olduğu gibi, mahkûmlar iktisadî hayata müstahsil bir unsur olarak ta katılmaktadırlar. Zaten başlangıçta açık müesseseler terbiyevî gayelerden ziyade

sırf arzettikleri maddi kolaylıklardan ötürü kurulmuşlardır. Ziraî istihsal ve hayvancılık evvelâ bu müesseselerin nafakasını, sonra da fazla gelen miktarın satışıyla müesseseye ve dolayısıyla mahkûmlara bir gelir sağlamaktadır. Mahkûmların biriken paraları müesseseyi terk anında kendilerine verilerek normal hayata atılmaları kolaylaştırılmaktadır.

Fransız raporunda "içinde yaşanan topluluğa karşı mahkûmda sorumluluk hissinin uyandırılması"nın, kendilerine verilen hürriyetler! suistimal etmeden kullanmağa geniş ölçüde müessir olmadığı belirtiliyor. Rapor müellifi Mösyö André Perdriau'ya göre hürriyetin kötüye kullanılmasına engel olan his "sorumluluk duygusu"ndan ziyade, verilen namus sözü ve davranışlarına gösterilen itimattır. Çoğu suçlular da müşahade edilen manasız ve muhtevassız gurur (vanité) hatırlanacak olursa bu ifadede bir gerçek payı bulunduğu kabul edilecektir.

Saniyen açık müesseselerin müterakki infaz sisteminin behemehal bir safhası olarak kabul edilmesi de doğru değildir. Kapalı hapisanelerden açık müesseselere naklin iyi davranışından dolayı mahkûma tevcih edilen bir mükâfat olarak mülâhazası sistemin gerçek ruhuna aykırıdır. Yukarıda da söylediğimiz gibi bu müesseselere yalnız bu çeşit tretmanın kendilerine faydalı olacağı sanılan mahkûmlar konulacaktır.

Bu genel mülâhazalardan sonra aranılan karakteristikleri aşağı yukarı tahakkuk ettiren açık müesseselerin muhtelif memleketlerde nasıl tatbik edildiğini tetkike geçelim.

Bilindiği gibi infaz sistemimiz mecburi çalışma ile islâha müstenittir. Ceza Kanunumuzun cezaların infazına müteallik maddeleri (Mad. 13-22) ilk şeklinde her çeşit mahpuslar için gündüz mecburi çalışma ve geceleri hücrelere tecridi kabul etmiştir. Fakat maddî imkânsızlıklar yüzünden tatbikat bulamayan bu sistem 1933 yılında değiştirilmiş ve yalnız ağır hapis cezasına mahkûm olanlar mecburi çalışmaya tabi tutulmuştu. Bu sistem de kendinden umulan neticeyi gerçekleştirememiş ve yerini müterakki sisteme bırakmıştır. Bu son sistemde "çalışma" infazın muayyen bir safhasına kadar yürürlükte kalmıştır. Mezkûr sisteme göre ağır hapis cezası dört safhada infaz ediliyordu. (Madde 13).

Birinci devrede (Cezanın 1/20 si, bir aydan az altı aydan fazla olmaz) mahkûm mutlak olarak hücrede tecrit edilmektedir. — İkinci devrede (geri kalan cezanın 1/6 sında mahpuslar sadece geceleri hücrede kapatılmaktadır, gündüzleri topluca yaşamaktadırlar. — İkinci devrede iyi hal gösteren mahkûmlar üçüncü devreye alınmakta (geri kalan cezanın 1/3ü) yani gece gündüz toplu olarak yaşamaktadırlar. - Dördün-

cü devre (geri kalan müddet) rejim itibariyle üçüncüden farklı olmamakla beraber, üçüncü devrede üç günü dördüncü gün sayılmasına mukabil dördüncü devrede bir gün iki gün sayılmaktadır. Adalet Bakanlığı üç ve dördüncü devrelerde bulunan mahkûmlardan çalışma ekipleri de kura bilecektir.

Hapis cezasının infazını konu alan 15 inci madde de bu cezaya mahkûm suçluların birinci devre hariç ağır hapis cezasına infazında mevcut, iki, üç ve dördüncü devrelerde geçeceklerini âmirdi. Hafif hapis cezası mahkûmları müterakki sistemin dışında bırakılmışlardır.

1933 tâdilinde Ceza Kanunumuza ilâve edilen geçici son iki madde ile müterakki sistemin tatbiki yeni hapishanelerin inşasına kadar tehir edilmekte ve cezaların bir kısmını hüsnühal ile çeken mahpuslar için iş esasına müstenit müesseselerin kurulacağı söylenmekte idi. İş esasına müstenit müesseselere nakil için hüsnühalin yanında diğer bazı şartlar da aranıyordu: Yaşa, mesleğe vesaire müteallik şartlar; bunların tesbiti Adalet Bakanlığına bırakılmıştı. Aynı zamanda bu müesseselere muayyen suçları işleyenler alınacaktı. Bu çeşit müesseselere yerleştirilen mahkûmlar üç ve dördüncü devrelerdeki rejime tâbi tutulacaklardı.

Bu sistem 1953 yılına kadar yürürlükte kaldı. Bu tarihte Ceza Kanunumuzda yapılan bir değişiklikle hapis cezalarının üç devrede infazı esası kabul olundu: Birinci devrede (iki ay ilâ bir yıl) mutlak tecrit hâkimdir. —İkinci devrede (geri kalan cezanın yarısı) işledikleri suçlara göre gruplara ayrılan mahkûmlar mecburi çalışmaya tâbi tutulacaklar ve toplu hayat yaşayacaklardır. — İkinci devrede iyi hal gösteren mahkûmlar üçüncü devre için iş esasına müstenit müesseselere nakledileceklerdir.

İş esasına müstenit ve bir bakıma "açık" olarak tavsif edilmeğe müsait bulunan bu müesseseler işte ceza kanunumuzun yukarıda konu edilen hükümlerine göre teessüs etmiştir.

Hemen belirtelim ki, bu müesseselere konulacak mahkûmların seçimi La Haye ve Cenevre'de tesbit edilen prensip ve temennilere tamamen uygun değildir. Açık müesseselere kabul memleketimizde müterakki sistemin ayrılmaz bir safhası ve iyi hal gösteren mahkûmlara tevcih edilen bir mükâfat olarak mülâhaza edilmektedir ki, kanaatimizca yanlıştır. Böyle bir anlayış, yukarıda da söylediğimiz gibi metodun ruhuna tamamen uygun düşmemektedir.

Memleketimizde iş esasına müstenit ilk açık müessese 1936 yılında İmralı adasında kurulan modern cezaevidir. Marmara denizinde İstanbul yakınında bulunan bu ada yalnız hapishane olarak kullanılmakta

(Adada sivil halk mevcut değildir) ve ortalama 600 kadar mahkûmu barındırmaktadır.

Adada firarı önlemek için alınmış hiç bir emniyet tedbiri mevcut değildir. Yalnız birkaç jandarma nizamın temini ile görevlendirilmiş bulunmaktadır. Personel bir müdür ve müdür yardımcısı (her ikisi meslekten yargıç) müteaddit enstrüktör, bir doktor ve hastabakıcılar, iki öğretmen ve müteaddit muhasipten müteşekkildir. Mahkûmlar geniş şekilde idareye iştirak etmekte, elde edilen prodüvilerin nakil ve satım işlerinde kullanılmaktadırlar; ada içinde geniş bir hareket serbestisine, iş merkezleri ile irtibatı sağlayan kayık ve motörlere sahiptirler. Fazla olarak ada muntazam vapur seferleri ile İstanbul'a da bağlanmış bulunmaktadır. Mahkûmların yakın ve hısımları kendilerini muayyen günlerde serbestçe ziyaret edebilmektedirler. Bir kelime ile mahkûm tam hür olduğu hissine sahip bulunmaktadır.

Mevcudun kısmı azamı tarla ve ziraat işlerinde çalışmaktadır. Bu gaye ile adanın muhtelif noktalarında ziraî koloniler vucûda getirilmiş ve bunların aralarında irtibat kara ve deniz yolu ile sağlanmıştır. İdare, revir, mektep, lojman ve yemekhaneler adanın merkezinde toplanmıştır. Mahkûmlar ziraatten başka balıkçılık, ayakkabıcılık, marangozluk, terzilik, dokumacılık gibi değişik meslekleri icra etmektedirler. Ayrıca müessesenin muhtaç olduğu binalar bizzat mahkûmlar tarafından inşa edilmiş ve edilmektedir.

Mahkûmlar gerek mahsul ve mamûllerin nakil ve satımı gerekse idarî işlerde kullanıldıklarından dış âlemle daimî temas halindedirler.

Müessese hükmi şahsiyeti ve bugün dört buçuk milyonu bulan bir mütedavil sermayeye sahiptir. Faaliyet neticesinde elde edilen gelir evvelâ mahkûmların geçimi ve çalışmaların finansmanına tahsis edilmekte, geri kalanın bir kısmı mahkûmlar hesabına, serbest bırakıldıkları zaman kendilerine ödenmek üzere, bankaya yatırılmakta ve mütebakisi de ya tesislerin islâhına harcanmakta veyahut da Ceza ve Tevkif Evleri Müdürlüğü emrindeki mütedavil sermayeye ilâve edilmektedir.

Adada ayrıca ziyaretçilere mahsus bir misafirhane mevcuttur ki, bunun da idaresi bizzat mahkûmlara bırakılmıştır.

Kısaca tasvirine çalıştığımız bu müessese gösterdiği vasıflara binaen "açık" olarak tavsif edilebilecek mahiyettedir.

1942 yılında Sivas ve 1943 de İsparta'da kurulan iş esasına müstenit iki hapishane de memleketimizdeki açık müesseseler arasına katılabilecek durumdadırlar. 270 i mütecaviz mahkûmu ihtiva eden ve erkek ve

kadınlara mahsus olmak üzere iki bölümden müteşekkil Sivas iş hapishanesinde mahkûmlar halı imalâtında silâhlı silâhsız hiç bir nezarete tâbi olmadan, tam serbesti içinde çalışmaktadırlar. Binada kaçmayı önleyecek hiç bir tertibat mevcut değildir; ve mahkûmlar, hapishane şehir içinde bulunduğundan, dış clemle sıkı münasebet halindedirler. İsparta'da bulunan "açık hapishane" de aynı şartlar altında faaliyette bulunmaktadır. Her ikisi mütedavil sermayeye ve hükmî şahsiyete sahip müesseselerdir.

1949 yılında Edirne'de kurulan ziraî koloni de açık müesseselerin bütün vasıflarına sahiptir. Mahkûmlar emniyet tedbirlerinden azade, itimat üzere ziraî işlerde ve müteaddit artizana çalışmalarında (terzilik, ayakkabıcılık, tamircilik) serbestçe çalışmaktadırlar.

Aynı şekilde 1942 yılında Değirmisaz'da kurulan ve maden işlerinde çalışan mahkûmlardan müteşekkil kolonide mahpuslar diğer maden amelelerinin tâbi tutulduğu çalışma şartları altında serbestçe iş görmekte ve onlar gibi ücret almaktadırlar. Ücretleri geçim masrafları düşüldükten sonra bankaya, serbest bırakıldıklarında kendilerine verilmek üzere yatırılmaktadır.

Meskûn mintakalara çok yakın hattâ bitişik olan bu son müesseselerin durumları, mahkûmların sosyal readaptasyonunda kullanılacak metodlar bakımından kanaatımızca pek de müsait değildir. Belki de kötü hayat şartlarının tesiri ile suç yoluna girmiş olan bu kimselerin kafasında yeni bir cemiyet anlayışı yaratmak için dış âlemle olan münasebetlerini nisbeten tahdit edilmiş ve nizamlanmış olması icabederdi. Açık müesseselerde mahkûmlar empoze edilen disipline riayeti sağlamak gayesiyle nezaret altında tutulamıyacaklarına göre, dış âlemle olan temasların arzu edilir bir şekilde tanzimi için tek çare bu müesseseleri kalabalık merkezlerden nisbeten uzağa yerleştirmektir. Bu bakımdan gene memleketimizin sahip bulunduğu açık müesseselerden biri olan Dalaman Ziraî Kolonisi kanaatımızca, İmralı ile beraber, açık müesseselerde islâh metodunun ideale yakın bir şekilde tatbik edildiği infaz müesseselerindendir.

Memleketimizde "açık müessese" rejiminin suçluların readaptasyonu bakımından gerçekten muvaffak olup olmadığını meydana koyacak kontrol vasıtalarına, istatistiklere sahip değiliz. Bu sebepten sistemin leh veya aleyhinde, memleketimiz için bir temenni izhar edecek durumda bulunmamaktayız. Bir defa daha belirtelim ki, sistemin muvaffakiyeti adı geçen metodun faydalı olabileceği mahkûmların diğer mahkûmlar arasından isabetli bir şekilde seçilmesine bağlıdır. Bu da herşeyden evvel metod, müşahade, işidir. Aproprıye seçim merkezleri kurul-

madan, mahkûmların mediko - psikiyolojik muayeneleri müsbet bir şekilde icra edilmeden tatbik edildiği takdirde sistem faydadan çok zarar doğuracaktır.

Fransa: Korsika'nın şark sahilinde 1840 hektarlık arazi üzerine yerleşen Casabianda açık müessesesi bu sistemi belki de en mükemmel bir şekilde gerçekleştirenler arasındadır. Başlangıçta (1948) yalnız düşmanla işbirliği suçundan hükümlü meslek sahibi mahkûmlara açık tutulmuş olan bu müessese müteakip yıllarda çeşitli suçlardan mahkûm mahpusları da içine almıştır.

Müessese firara karşı klâsik emniyet tedbirlerinden hiç birini ihtiva etmediği gibi nöbetçi veya muhafızlara da sahip değildir. Mahkûmların ne saçları kesilmekte ne de, kendilerine mahkûm elbisesi giydirilmektedir. Cârî disiplini rıza ile kabul etmeyen yahut kabul etmek istemeyen mahkûmların Casabianda'da kalması imkânsızdır.

İdare bakımından tamamen otonom olan müessesenin kendine mahsus müdüriyeti, kalemi, ayniyatı, bir kelime ile işlemesi için zarurî her türlü organı vardır. Fakat mahkûmların seçimi için "Centre national d'orientation de Fresnes" (Fresnes Yönelme Millî Merkezi); sisteme uygun düşmeyen mahkûmların kıt'aya nakillerine kadar muhafaza etmek için Bartia hapisanesi ile işbirliği etmektedir. Zira kapalı hapisanede cezalarını çekecek mahkûmlarla açık rejimden istifade edeceklerin aynı yerde yanyana bulundurulmaları metodun muvaffakiyeti için tehlikeli görülmüştür.

Casabianda'ya cezasının bir kısmını çekmiş olan (9-15) aylarda mahkûmlar gönderilmekle beraber, müessese müterakki sistemin her hangi bir devresini teşkil etmediği gibi kendi içinde de prokreksiyon mevcut değildir. Casabianda'ya geliş mukaddem müddet içinde mahkûmların şahsi dosyası hazırlanmakta, "yönelme merkezinde" müşahade ve seçimleri yapılmaktadır.

Mahkûmların seçiminde değişmez metodlar kabul edilmemiştir. Prensip olarak bu sistemin her mahkûma uygun düşeceği faraziyesinden hareket edilmektedir. Asıl dâva adı geçen metodun mahzursuz ve tehlikesiz kendilerine tatbik edilemeyeceği mahkûmları seçmektir. Yeni "Centre d'orientation" da seçim yapılırken Casabian'daya gönderilecek mahkûmlar değil gönderilmeyecekler ayrılmaktadır.

Casabianda açık müessesesine gönderilmeleri veya gönderilmemeleri için mahkûmların ne cezalarının nevine, ne mahkûmiyetin saikine ne de geçmişlerine (muayyen bir nisbette) bakılmaktadır. 1/Kasım/1954 rakamlara göre Casabianda'da 27 hapis, 30 ağır hapis, 46 kürek cezası

mahkûmu; 21 düşmanla işbirliğinden, 1 askerlikten firardan, 6 kundakçılıktan, 15 hırsızlıktan, 17 adam öldürme yahut öldürmeğe teşebbüsten, 43 adabî umumiye aleyhine suç işlemekten mahkûm; 76 sabıkasız ve 27 mükerrir bulunmaktadır.

Bu rejime alınacak mahkûmların serbest bırakılma tarihleri ne yakın ne de uzak olacaktır. Mahkûmların gördükleri işlere alışma ve üzerlerinde hâkimiyet tesisi için muayyen bir müddet bırakmak zaruridir. Bir İtalyan yargıcının dediği gibi (Alfonso Garifalu, İtalyan Raporu, S. 12) mahkûmiyet müddeti kısaldığı nisbette mahkûm da readapte olup normal hayata dönme arzusu artmaktadır. Ancak bu histir ki, firarı önlemekte, iyi niyeti kuvvetlendirmektedir. Genel olarak buraya gelen mahkûmların 18 aydan fazla 8 yıldan az cezaları bulunmaktadır.

Mahkûmlar aynı zamanda fizik bir muayeneden de geçmektedirler; kendilerinin bilhassa tarla işlerinde çalışabilmeğe yeter bedenî kudrete sahip olmaları aranmaktadır. Hasta, sakat ve ihtiyarlar Casabianda'ya kabul edilmemektedirler. Profesyonel yahut itiyadı suçlular gibi sosyal nizam için tehlike arzeden kimseler; disiplinsizler, firardan sabıkalılar, homeseksüeller gibi muvazenesiz veya diğer mahkûmlar üzerinde kötü tesir icra edeceklerinden korkulanlar; suihal sahibi kimseler, fazla gürültü yaratan dâvalara adı karışanlar; siyasî suçlara mahsus rejime tâbi tutulanlar; Korsikalı'lar ve İtalyanlar (Aileleri ile sıkı temasta bulunmaları; kolayca İtalya'ya sığınabilmeleri tehlikesine binaen) keza açık müessese avantajından mahrum edilmektedirler.

Açık rejime intibak edemeyen zayıf iradeliler ile suihal gösterenler tekrar kapalı ceza evlerine iade olunmaktadırlar.

Müessese iş merkezlerinden nisbeten uzak olmakla beraber dış âlemden tamamen tecrit edilmiş de değildir. (Küçük Aleria kasabasından 3, Bastia'dan 76 kilometre). Fransız raporunu hazırlayan Mös-yö André Perdriau bu mesafeyi fazla bulmaktadır. Kendisine göre müessesenin bu durumu personelin iş merkezleri ile olan münasebetlerini güçleştirdiği gibi (alış-veriş, eğlence, çocukların mektebi v.s.) mahkûmların omoniye, hayır müesseseleri mümessilleri vesaire gibi idareye yabancı kimselerle olan temaslarına da engel teşkil etmektedir. Buna mukabil müessese şehirle arasında bulunan bu mesafe sayesinde ki mütecessis ve kötü nazarlardan uzak ve sakin bir yer halini muhafaza edebilmektedir.

48 mahkûm ziraî işlerde, 28 inşaatta, 16 muhtelif atelyelerde (garaj, demirhane, marangozhane, elektrik santrali) 11 mahkûm da iç hizmetlerde (mutfak, çamaşırhane vesaire) çalışmaktadır; sistematik mesleki eğitime yer verilmemiştir.

Zora değil itimada ve sorumluluk hissini geliştirilmesine dayanan bu sistemin muvaffak olabilmesi için personelin, bilhassa direktörün, seçiminde büyük bir titizlikle davranılmaktadır. Bu kimselerin müşfik ve espri sahibi, psikoloji ve pedagojik bilgisi yerinde idareciler arasından seçilmesi zaruri görülmüştür. Daha önce kapalı hapishanelerde çalışıp suçlu muhitini tanıyan ve sorumluluğu mudrik idareciler tercih edilmektedir. Hayal kırıklığından mütevellit "bıkkınlık" la malûl olanlar veya yeter derecede enerji gösteremeyenler bu çeşit bir hizmet için tehlikeli sayılmaktadırlar.

Her mahkûm personel tarafından şahsen, gerçek şahsiyeti ile tanınmaktadır. Mahkûm sayısı arttığı takdirde bu keyfiyet imkânsız bir hale gelecektir ki, netice sistemin muvaffakiyetsizliği olabilir. Ancak bu sayededir ki, mahkûmların ferden tretmanı imkân dahiline girecektir (ortalama mevcut 125 kişi).

Casabianda'da hâkim olan rejim klâsik hapishanelerdekinden tamamen ayrılmaktadır: Mahkûmlar çalışmaları tanzimle görevli personelininkinden gayri hiç bir nezarete tâbi değildir ve sadece günde üç yoklamaya (sabah kalkma saatinde, öğle ve akşam yemeklerinde) cevap vermek mecburiyetindedirler; iş saatlerinde çalışmaları icabı, istirahat saatlerinde istedikleri gibi müesseseye tahsis edilen sahada serbestçe dolaşabilirler, fakat gündüzün sınırları aşmak gün battıktan sonra da ikâmet yerlerinden muayyen bir miktar uzaklaşmak; saat 21 den 7 ye kadar kendilerine tahsis edilmiş lojmanlardan dışarı çıkmak yasaktır. Muayyen bir ölçü içinde odalarını seçmek ve arzularına uygun bir şekilde tanzim etmek hakkı kendilerine tanınmıştır; aynı şekilde kendilerine verilen erzakla yemeklerini de istedikleri gibi hazırlayabilirler. İstirahat saatlerinde yüzmek ve balık avlamak için sahile inebilirler; çalışma tatil edildiği andan dışarı çıkma yasağının başladığı saate kadar mahsus salonlarda okuyup radyo dinleyebilirler, çeşitli oyunlar oynayabilirler, alkolsuz içkiler içebilirler.

Hürriyetlerini kötüye kullananlar ya disiplin cezası ile cezalandırılmakta veyahut da kapalı hapishanelere iade edilmektedirler.

Ziyaret kabul eden, karısı yahut hısımları ile beraber bu işe ayrılan bir lokalde oturup konuşabilmekte, yemek yiyip müesseseye ayrılan saha içinde serbestçe gezintiler yapabilmektedir.

İsviçre: Müteaddit açık müesseseye sahip olan bu memleketde gerek maddî bakımdan gerek tatbik edilen sosyal readaptasyon metodu yönünden en fazla hususiyet arzeden bir tanesini alıp tasvir etmede açık müessese anlayışının aydınlanması bakımından fayda görüyoruz.

1926 yılında Uitikon-am-Albis'te kurulan ve 18-30 yaş arasındaki genç suçlulara açık bulunan bu "işle terbiye müessesesi" firarı önleyecek maddî hiçbir engeli ihtiva etmemektedir. Bu müesseseye suç işlemeğe, safahat ve tembelliğe mütemayil gençler alınmakta ve kabiliyetlerine uygun düşen meslekî bir öğretimle istikbalde hayatlarını dürüst olarak kazanmaları sağlanmaktadır. 80 kadar talebeyi içine alan bu müessesede ilk devre tarla çalışmaları ile başlıyor. Bu devreden sonra talebeler muhtelif atelyelerde (marangozluk, çilingirlik, ziraat ve bahçe işleri) temayüllerine göre çıraklık yapmakta ve sonunda meslekî bir imtihana tâbi tutulmaktadırlar. Meslekî öğretim aynı zamanda içtimaî hayata hazırlayacak bir formasyonla tamamlanmaktadır. Bu formasyonun ilk şartı olan "topluma karşı sorumluluk duygusu" nun telkini bizzat talebelerin insiyatifine müracaatla ve kendilerini müessese idaresine iştiraklerini teminle sağlanmaktadır. Şöyleki:

Talebeler evvelâ gruplara ayrılmaktadırlar: "Müptediler" den (débütants) müteşekkil ilk grupta altı ay müddetle kalınmakta ve bu sürenin sonunda otomatik olarak ikinci gruba (moyens) geçilmektedir. Buradan üçüncü (aspiran'lar grubu) ve dördüncü gruba, seçminler grubu (élits) geçiş bütün talebelerin iştirak ettiği bir seçimle yapılmaktadır. Profesör Clerc bu sayede talebelerin İsviçre Kominlerinde sık sık başvurulmuş seçimlere, siyasî hayata alıştırdıklarını söylüyor; bilhassa ki talebeler gene aynı şekilde bizzat izinlerin sıraya konmasını, talebe başkanının, yemekhane ve masa şeflerinin seçimini, lokallerin tanzimini, işletme kârından talebelere tahsis edilen miktarın nasıl kullanılacağını, dağ gezintilerinin ve boş vakitlerin programlanmasını ifa etmektedirler. Keza tesisler üzerinde fikir beyan edebildikleri gibi disiplin cezasını mucip hallerin de tesbiti kendilerine aittir. Talebelere müteşekkil disiplin kurulları kurulmasını idarenin teşvikine rağmen kendileri kabul etmemişlerdir. Haftada bir defa bütün talebe ve müstahdemler toplanmakta, projeler teklif edip reye koymaktadırlar.

Talebelerin her ay aldıkları tavrı hareket, intizam, çalışma notları ilân edilmekte ve kendilerine takdir hatalarını yahut haksızlıkları idareye bildirmelerine müsaade edilmektedir. Her talebe kendisi veya arkadaşları konusunda mürebbiler tarafından tanzim edilen ve ebeveynlere, idarî makamlara ve mahkemelere gönderilen raporları öğrenebilmekte; müessesenin gelir ve masraflarını, bir kelime ile hesaplarını istedikleri gibi inceleyebilmektedir. Sistemin bu kadar ileri götürülmesi, diyor raporunda Profesör Clerc, direktörün şahsiyeti ve talebelerin sabıksız ve henüz kurtarılabılır cinsten olmaları sayesinde.

Belçika: Belçika'da sabıkasız olmayan ve cezası 20 yıl hapsi geçmeyen suçluların, aranan vasıfları gösterdikleri takdirde, açık müesseselere

re gönderilmeleri hususunda kuvvetli bir temayül mevcut. Halen müesses dört açık müessese tatbik ettikleri metod bakımından iki gruba ayrılmaktadır: Mektep - Hapishaneler (centre-école) (iki tane: Marneffe ve Hoogstraten. Sabıkasız ve 16 - 25 yaş arasındaki suçlular için) ve Ziraî işletmeler (iki tane: Saint-hubert ve Ruiselede. Büyük suçlular için) Marneffe açık hapishanesi eski bir şatoya yapılan ilâveler ve kırk hektarlık araziden müteşekkildir. Bu müesseseden merkez bina idare ve personele, ilâveler de mahkûmlara ayrılmıştır. Her mahkûm büyük pencereci, kalorifer, elektrik, radyo hoparlörü ve akar suyu bulunan bir odaya sahiptir. Müessese aynı zamanda büyük bir marangoz atelyesi, bir garaj çeşitli muhtelif atelyeleri de içinde toplamıştır; ziyaretçi kabulüne mahsus bir de salon vardır.

"Service d'antrotologie pénitentiaire" ve "Centre d'observation de le peison de Huy" da muayene ve müşahadeleri yapıp Marneffe'e gönderilen mahkûmlar müesseseye ilk geldikleri gün müdür tarafından kabul edilip geçmiş ve gelecekleri, sahip oldukları reklâsman şansları kendilerine anlatılmakta ve ne şekilde hareket etmeleri lâzım geldiği izah edilmektedir. Mahkûm müesseseden kaçmıyacağına ve mevcut nizama saygı göstereceğine şerefi üzerine söz verecek.

Müessesede direktör ve direktör yardımcısından başka personel olarak pavyon şefi, iki öğretmen (mahkûmlarla daimî münasebet halindedirler ve çalışma saatleri dışındaki faaliyetleri kontrol edip mahkûmların moral formasyonu ile uğraşmaktadırlar), bir omoniye, bir hekim, teknisyenler ve nezaretçiler vardır.

Her mahkûm için ayrı bir "müşahade dosyası" tutulmakta; bu dosyada kendisinin sosyal muhiti, sağlık durumu, davranışı, zihniyeti, iş kabiliyetine ait bilgiler toplanacaktır. Ayrıca nezaretle görevlendirilen personel mahkûmlar hakkında düşündüklerini ayrı bir deftere kaydetmekte, bu mülâhazalar da idareciler tarafından kıymetlendirilip tamamlanmaktadır. ?

Mevcudun % 50 si ziraî işlerde, 20 kadarı marangozhanede çalışmakta geri kalanı da müessese binalarının tamir ve düzeninde kullanılmaktadır.

Öğretmenler aritmetik, Fransızca, tarih ve jeometrik tedris etmekte (ilk tedris bilgisi); teknisyenler de teorik elektrikcilik, mekanik so-fajsantral, sıhhî tesisat ve ziraat dersleri vermektedirler.

Haftanın muayyen gününde iş saatleri dışında toplantılar tertip edilmekte, terbiyevî ve dökümanter filimler gösterilip münakaşalar açılmaktadır. Bu toplantıya iştirak ihtiyaridir.

Takım zihniyetini, sportif dürüstlüğü kuvvetlendiren; teşebbüs kabiliyetini artıran oyunlar tertiplenmekte, beden terbiyesine özel bir kıymet verilmektedir.

Zekâ ve karakteri, el ve beden meharretini, sıhhat ve fizik gücü geliştirmek; böylece toplum vazifelerinin gerekli kıldığı altürüst hisleri uyandırmak ve mahkûmları bu yoldan sosyal vazifelere hazırlamak için Marneffe'te izcilik hareketine de geniş bir şekilde yer verilmiştir. Çeşitli ve müteaddit oymaklardan müteşekkil bu hareket mutad toplantılar ve pratikler yapmakta, kendilerine senede muayyen bir müddet müessese dışında kamplar kurup diğer benzeri teşekküllerle temaslar tesis etmeleri müsaade olunmaktadır. Bu harekete iştirak mahkûmların arzusuna bırakılmıştır. Bu suretle karşılıklı yardım ve dayanışma hissinin gelişimine çalışılmaktadır. Hareketin aynı zamanda aylık bir mecmuası da vardır.

İş ve çalışma saatleri dışında mahkûmlar mahsus toplantı ve oyun salonlarında, haftada bir gün terbiyevî ve dökümanter filimler gösterilen sinemadan istifade etmektedirler.

Muhtelif memleketlerde son yıllarda faaliyete geçen açık müesseselerin böylece özet halinde tasvirine son vermeden evvel Brezilya'da kendini gösteren ve infaz ilminde bir revolüsyon olarak vasıflandırılacak bir özelliği kaydedelim: 80 mevcutlu Santa Fé açık müessesesinde mevcudun tamamı; 143 mahkûmu içine alan Vilâ São João Ziraî Kolonisinde 31 mahkûm aileleri ile beraber ikâmet etmektedirler ve kendilerine modern tesisleri ihtiva eden müstakil lojmanlar verilmiştir. Aileleler arasında başgösteren bazı geçimsizlikler yüzünden bu sistem Taubaté Kolonisinde şimdilik tatbikattan kaldırılmış bulunmaktadır (3).

İnfaz alanında atılan bu son adımı biz şahsen biraz mübalâğalı bulmaktayız. Yukarıda da söylediğimiz gibi cezanın ceza vasfını kaybetmemesi için infaz rejiminin bazı kısıntıları havî bulunması şarttır. Terbiye ve islâh gayelerine uygun olarak bu mahrumiyetlerin mahzursuz kaldırılabilceği iddia edilebilir ise de, cezanın sona ermesiyle normal hayata iade edilen mahkûma infaz evini aratmamak lâzımdır. Bu sebepten infaz müesseselerinin tanziminde içinde yaşanılacak olan cemiyetin medenî seviyesini gözden uzak tutmamak gerektir. Saniyen vasat vatandaş tarafından bütün vüs'at ve hakikî çehresiyle henüz tanınmayan bu yeni islâh ve readaptasyon metodu toplum içinde reaksiyon da yaratabilir. Cezalandırılmasını yani işlediği günahın kefaletini ödemesini bütün kalbi ile arzu ettiği bir kimsenin sözde ceza evinde kendisinininkine benzer bir hayat sürdüğünü gören profan bu durumdan

(3) Brezilya Raporu.

rencide olabilir. Şu halde kitleleri geniş bir neşriyatla bu yeni ve alışılmamış metod konusunda aydınlatmadan bütün icabları ile açık müessesesi sistemini birden tatbika kalkışmak ceza siyaseti bakımından tehlikeli olabilir. Hiç olmazsa başlangıçta bu çeşit müesseselerde müterakki sistemin bir devresini teşkil etmek kanaatımızca hemen hemen zaruridir. (4)

-
- (4). Daha fazla bilgi için, Bk. André Bodevin, "Le Centre national d'orientation de Fresnes", Bulletin de l'Administration des Prisons Belges, no. 2 - Charles Germain, "La classification des délinquants En France", L'examen médico-psychologique et social des délinquants (Premier Cours international de criminologie), Melun, 1953; "La réforme des institutions pénitentiaires en France", Revue Pénale Suisse, 1953, fasc. 3 - Lionel Fox, "Les établissements ouverts dans le système pénitentiaire anglais", Revue internationale de politique des prisons sans barreaux", Bulletin de l'Administration des Prisons Belges, 1954, no. 7,